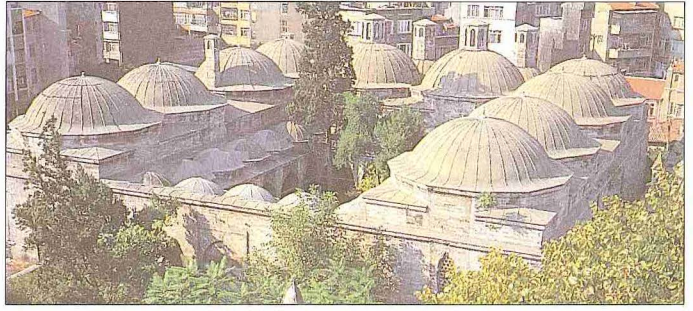

lunmaktadır. Mescid, üç tarafını çevreleyen yirmi iki mermer sütunlu revakı ile avluya hâkim durumdadır. Revak sütunları birbirine sivri kemerlerle bağlı olup üç sütun başlığı baklava, diğerleri stalaktit süslemelidir; üzerleri kubbe, çapraz tonoz ve ayna tonoz örtülüdür. Mescid ve revak kubbelerinin içleri kalem işi klasik motiflerle süslüdür. Kasnaksız ve 11 m. çapında merkezî bir kubbe ile örtülü olan harim sekizgen şeklindedir ve yirmi sekiz pencereye sahiptir. Mescidin kapısı üzerinde 1112 (1700) tarihli inşa kitâbesi yer almaktadır; mihrabı mermerdir.

Girişte avlunun sağında yer alan kare planlı, iki katlı ve tek kubbeli kütüphane binası ampir üslûbuna yakın bir şekilde inşa edilmiştir. Sekiz pencere ve altı dolap nişi vardır; kapısının üstündeki kitâbe 1168 (1754-55) tarihinde yapılan tamirata aittir. Kütüphaneye girişin arka tarafına isabet eden küçük avlunun kenarında üst kata çıkışı sağlayan merdiven yer almakta, altında da bir helâ bulunmaktadır. Külliye'nin ön cephesinde yer alan sıbyan mektebi kubbeli iki bölümden oluşmakta ve altında mahzenli dükkânlar bulunmaktadır. Dükkânların ortasındaki bir kapıdan girilen dehliz şeklindeki bir koridorla diğer yapılarla bağlantısı olmayan mektebin küçük iç avlusuna varılır. Bir helâsı bulunan avludan merdivenle sahanlığa, oradan mektebin birinci bölümüne, oradan da ikinci bölümüne geçilir. Binanın kubbeleri pandantiflidir.

Amcazâde
Hüseyin
Paşa
Külliyesi'nin
medrese
bölümünün
üstten
görünüşü -
Fatih /
İstanbul

Medrese hücrelerinin kubbeleri arasında âhenksizlik göre çarpar. Her hücrede ocak ve dolap nişi mevcuttur. Külliye'nin ilk şadırvanı hakkında bilgi yoktur, bugün görülen şadırvan ise yenidir. Bundan başka, XIX. yüzyılda hazne duvarına muslukların sıralanmasıyla yapılan bir de abdest alma yeri vardır. Hazireler arasında yer alan külliye'nin sebili üç sütun üzerine yonca yaprağı şeklinde yapılmıştır. Nakışlarla süslü olan ve soğutma mahzeni bulunan sebilin üzerini pandantifli bir kubbe örter; sütun araları zilbahar motifli pirinç şebekle kapatılmıştır.

Külliye'nin inşasından sonra cümle kapısı yanında Şeyhülislâm Mustafa Efendi tarafından yine klasik üslûpta bir çeşme yaptırılmıştır. Hattat Mehmed Refî b. Mustafa imzasını taşıyan çeşme kitâbesinin tarihi 1152'dir (1739). Hazire üç bölümlü olup Amcazâde Hüseyin Paşa ile onun ölümünden sonra külliye'nin idaresini ele alan kızı Rahmiye Hanım'ın mezarları da burada bulunmaktadır. Külliye halen Vakıflar Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi olarak kullanılmakta, kütüphanesindeki kitaplar da Amcazâde Hüseyin Paşa Kütüphanesi adı altında Süleymaniye Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 91-92; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 29; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 162; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 364-365; Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul'da Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 347; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluşları Tanımat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara 1988, s. 65; Yılmaz Önge — Erdem Yücel, "Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi (Saraçhanebaşı)", *Arkitekt*, sy. 324, İstanbul 1966, s. 181-187; E. Hakkı Ayverdi, "Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi", *İst.A*, II, 792-799; Şükrü Nail Bayraktar, "Amcazâde Hüseyin Paşa Kütüphanesi", a.e., II, 799.

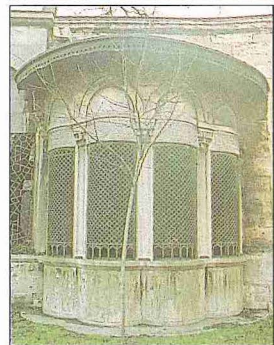
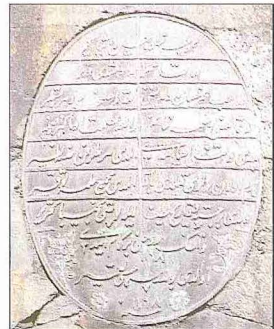
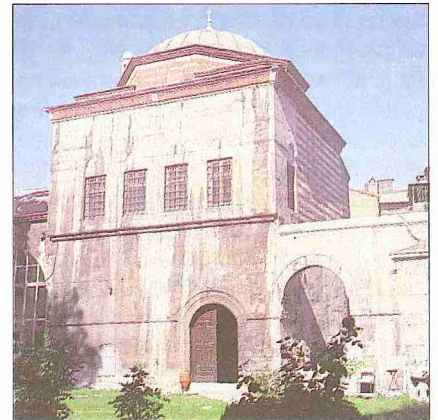
ŞENNUR AYDIN

AMCAZÂDE HÜSEYİN PAŞA KÜTÜPHANESİ

İstanbul Saraçhanebaşı'nda
Amcazâde Hüseyin Paşa
Külliyesi içinde
kurulmuş bulunan kütüphane.

1112 (1700) yılında Amcazâde Hüseyin Paşa tarafından yaptırılan külliye'nin girişindeki avlunun sağ tarafında yer alan iki katlı bir yapıdır. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre kütüphanede üç hâfız-ı kütüb, bir kâtib-i kütüb, bir de mücellit görev yapmakta, kütüphane haftada üç gün açık bulunmaktaydı. Kurulduğunda 500 civarında kitapta meydana gelen bir koleksiyona sahip olan kütüphanenin daha sonraki tarihlerde yapılan bağışlarla zenginleştiği görülmektedir. İstanbul'daki kütüphanelerin birleştirilmesi çalışmaları sırasında önce Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne, daha sonra da Fatih'teki Millet Kütüphanesi'ne nakledilen Amcazâde Hüseyin Paşa Kütüphanesi'ne ait kitaplar bugün Süleymaniye Kütüphanesi'nde ayrı bir bölüm halinde muhafaza edilmektedir.

Amcazâde Hüseyin Paşa Kütüphanesi'nin
güney cephesi - Fatih / İstanbul

Amcazâde
Hüseyin
Paşa
Külliyesi'nin
1168 (1754-55)
tarihli
tamir
kitâbesi ile
sebili

BİBLİYOGRAFYA :

Amca-zâde Hüseyin Paşa Vakfiyesi, VGMA, nr. 502, s. 1-12; a.e., Süleymaniye Ktp., Yazma Başışlar, nr. 2272; BA, İbnülemin-Tevcihat, nr. 890; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara 1988, s. 65, 173, 177, 178, 184, 187, 196, 237, 274; Erdem Yücel, "Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi", *VD*, VIII (1969), s. 258-261; Ş. Nail Bayraktar, "Amca-zâde Hüseyin Paşa Kütüphanesi", *İst.A*, II, 799.

İSMAİL E. ERÜNSAL

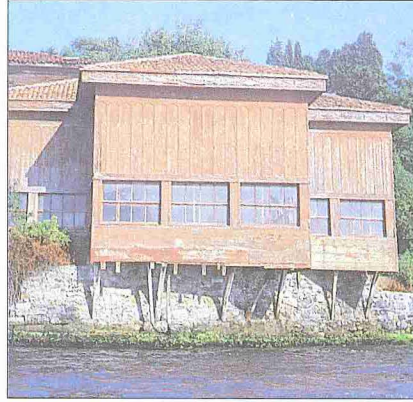
AMCAZÂDE HÜSEYİN PAŞA YALISI

İstanbul Boğazı'nın
Anadolu yakasında

XVII. yüzyıl sonlarına ait bir yalı.

Anadoluhisarı yakınında yazlık olarak yapılan bu bina, Köprülüler soyundan gelen ve 1697-1702 tarihleri arasında beş yıl sadrazamlık yapan Amcazâde Hüseyin Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Bu raya Hüseyin Paşa'nın vakıfları ile bağlantısı olduğundan Meşruta Yalı da deniliyordu. Vakfiyesinin 1112 (1700) tarihli olduğu, fakat Nazım'ın divanındaki manzum bir tarihte 1113 (1701-1702) rakamının çıktığı da ileri sürülmektedir. Yalı 1700'de herhalde içinde oturulabilecek derecede tamamlanmış olmalı ki, o yıl Karlofça Antlaşması'nın imzalanması üzerine alınan kararları padişaha tasdik ettirmek üzere maiyetiyle İstanbul'a gelen Avusturya (Nemçe) elçisi Oettingen, 10 Zilkade 1111'de (29 Nisan 1700) şatafatlı bir törenle deniz yoluyla bu yalıya misafir edilerek şerefine verilen bir ziyafete katılmıştır. Aynı yılın yazında da Sultan Mustafa Üsküdar Sarayı'nda kalırken sadrazam tarafından bu yalıda düzenlenen bir ziyafete gelmiştir. Birkaç gün sonra yine bu yalıda Leh elçisi ne yemek verilmiştir. Bu geleneğin Amcazâde Hüseyin Paşa'nın 1702'de ölümünden sonra bir süre daha devam ettiği, 1705 Nisanında yine bu yalıda bu defa İran elçisi Murtaza Kuli Han'ın ağırlandığı bilinmektedir. 1719 Eylülünde bu yalıda Avusturya elçisinin de ağırlandığı bilinmektedir.

Yalı XIX. yüzyılda daha güneyde ve kıyıda olan iki ahşap binasını kaybetmiş, sadece denize uzanan çıkma halindeki divanhanesi kalmıştır. İlk ihtişam ve güzelliğini koruyan bu değerli bölüm geçen yüzyılın sonlarında bilhassa yabancılar tarafından ziyaret ediliyor ve yaz ayların-

Amcazâde Hüseyin Paşa Yalı - Vaniköy / İstanbul

da yine onlar tarafından kiralaniyordu. Divanhane (veya selâmlık) köşkünün arkasına bu arada ahşap bir bina yapılmıştı. İstanbul hayranlarından Fransız romancısı Pierre Loti de bu yalıyı seven ve kurtarılmasını isteyenlerin başında geliyordu. Fransız elçisinin eşi Madame M. Bompard'ın öncülüğünde İstanbul'un tarihî eserlerini kurtarma gayesi ile kurulan bir topluluk Amcazâde Yalı divanhanesinin rölövesini çizdirip renkli, yaldızlı nakışlarının aynen kopyalarını yaptırarak 1915'te bunu büyük bir albüm halinde bastırmıştı. Bu albümdeki renkli desenler, İngiliz elçisinin eşi Lady Lowther, Comtesse de Robilant ve Armenak Bey Sakızyan'ın teşebbüsleri üzerine, Sanâyi-i Nefise Mektebi öğrencilerinden Nûri ve Ömer Şeref tarafından meydana getirilmişti. Fakat 1926'dan itibaren büsbütün ihmale uğrayan bu eşsiz sanat eserinin damı aktarılmadığından içindeki nakışlar bozulmaya başladı. 1947'de bazı ufak takviyelerle yalı-

nın çökmesi önlenmeye çalışılmışsa da bazı hukukî pürüzler yüzünden büyük ölçüde ciddi bir tamir yapılamamıştır.

Amcazâde Hüseyin Paşa Yalı, bazı eski resimlerden de anlaşılacağı gibi, Boğaziçi sahilinde sıralanan iki büyük ahşap yalı ile bugün hâlâ mevcut divanhaneden meydana gelmişti. Bu sonuncusunun arkasında ayrıca bir de hamam vardı. Kıyıda bu geniş bahçenin yama- ca doğru yol aşırı üst tarafında da Boğaz yalılarının pek çoğunda olduğu gibi geniş koruluklu arazisi uzanıyordu. 1860'lardan sonra esas büyük binalar yanmış veya yıktırılmış, geriye sadece iki katlı yüksek bir ahşap köşk kalmıştır.

Bugün Amcazâde Yalı denilen fakat esasında bu büyük yalı kompleksinin sadece divanhanesinin bir bölümü olan ahşap köşk, kısmen, denize çakılmış kazıklar üzerine oturan tek katlı bir mekândan ibarettir. 1840-1850 yılları arasında çizilen bir krokisinden, evvelce bu köşkün kara tarafında peş peşe iki sütunla ayrılmış iki sofası olduğu ve bunlardan birincisinin de önünde bir giriş holü bulunduğu görülmektedir. Bu ilk sofanın iki tarafında helâ ve merdiven aralıkları ile sağlı sollu birer oda bulunmaktadır. Ancak bu krokinin çizilmesinden sonra bu sofalar ile yanlardaki odalar kaldırılmış, yerlerine ahşap, konak tipi bina yapılmıştır. Günümüze kadar gelen bölüm ise üç kollu, bir T şeklindeki tek salondan ibarettir. Ortadaki mermer döşeli kare kısmını büyük bir havuz süsler. Havuzun fiskiyesi ajurlu bir şekilde oyulmuş işlenmiş bir camı biçimindedir. Bu orta kısma üç eyvan halinde açılan çıkıntılar hafifçe yüksek olup üzerlerinde evvelce sedirler bulunuyordu. Bol pencereler ise aslında tah- ta kepenkler ile kapatılıyordu.

Amcazâde
Hüseyin
Paşa
Yalı'nın
iç süslemelerine
ait parçalar
(İstanbul
Vakıf
İnşaat
Eserleri
Müzesi,
Teşhir,
nr. 1698)